еллерине танытыў, қарақалпақ миллий мәдениятын, бақсышылық ҳәм жыраўшылық өнерин еле де раўажландырыў мақсетинде шет еллерге гастроль сапарлары шөлкемлестирилди. Талантлы бақсы-жыраўларымыздан: Т.Қәллиев, З.Шерипова, Б.Сырым-бетов, Г.Алламбергенова, Б.Есемуратов, Е.Акимов, Ж.Пиязов, З.Нуратдинов, С.Аяпов ҳ.т.б.лар Германия, Франция, Англия, Қазақстан, Қырғызстан сыяқлы көплеген еллерде миллий көркем өнеримизди танытып киятыр. Қарақалпақ бақсышылық ҳәм жыраўшылық көркем өнери барған сайын еле де раўажланып бармақта.

1976-жылы Қарақалпақстан халық бақсысы, Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың ийеси, белгили устаз Генжебай Тилеўмуратов тәрепинен Қарақалпақстан телерадиокомпаниясы жанында “Мухаллес” дуўтаршылар ансамбли шөлкемлестириледи.

Дәслеп бақсылар Г.Тилеўмуратов, Г.Байлепесов, Қ.Досжанов, гиржекши К.Тныбаев ҳәм баламаншы А.Отарбаевлардан дүзилген ансамбль жыллар өткен сайын қатары толысып, миллий көркем өнеримизди раўажландырыўға хызмет етти.

Ҳәзирги күнде бул ансамбль Өзбекстан мәмлекетлик филармониясы Қарақалпақстан Республикасы бөлими қурамында жумыс алып бармақта.

Пайдаланылған әдебиятлар

1. Магауин М.М. «Кобыз и копъе» Издательство «Алма-ата» 1970.// Матёқубов.Б. Достон наволари. Илмий нашр. Тошкент. 2009.
2. Н.Жапаков., К.Мамбетов., К.Султанов., А.Каримов. «Қарақалпақ әдебияты тарийхы». Нөкис. Қаракалпакстан. 1983 ж.
3. Ө.Алеўов. «Қарақалпақстанда тәлим-тәрбиялық ойлардың қәлиплесиўи ҳәм раўажланыўы». Нөкис «Билим» баспасы. 1991ж.
4. Қ.Мақсетов. Сопбаслы Сыпыра жыраў. Журнал. «Әмиўдәрья», 1971, №9
5. М.Мағаўин. Қобыз сарыны. Алматы, «Жазыўшы», 1968.
6. Палымбетов К. «Қорқыт ата китабы» ҳәм қарақалпақ дәстанлары» Монография. Нөкис «Билим». 2010ж.
7. Мамбетов К. Полевые записи. Кегейли районы 1965-жылы.

РЕЗЮМЕ. Мақолада қорақалпоқларнинг қадимий қўшиқларининг, достонларининг бахшижировлар томонидан ижро этилиши сўз этилади. Қорақалпоқ фольклори, санъати аждодларимиздан мерос бўлиб келаётган этнофолклорий оғзаки ижод намунаси.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится, что свадебные песни в древнем и современном процессе каракалпаков исполняются с импровизационной программой. Каракалпакский фольклор, искусство являются образцом устного этнофольклорного творчества, унаследованного от наших предков.

SUMMARY. The article says that wedding songs in the ancient and modern process of the Karakalpaks are performed with an improvisational program. A type of program songs in Karakalpak folklore, the program is an example of ethno-folklore oral creativity inherited from our ancestors.

ÓZBEK XALÍQ OYÍNLARÍN SAXNALASTÍRÍWDA BALETMEYSTER SHEBERLIGI

Yuldasheva Zuxra – *úlken oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: baletmeyster, xoreografiya, kompozitsiya, raqs, sahna, improvizatsiya, ijro, badiiy obraz.

Ключевые слова: балетмейстер, хореография, композиция, танец, сцена, импровизация, исполнения, художественный образ.

Key words: ballet master, choreography, composition, dance, stage, improvisation, performance, artistic image.

Ózbekstanda jańa ruwxıy-ideologiyalıq baǵıtlardıń qáliplesiwi óz gezeginde, zamanagóy kórkem ónerdiń barlıq tarawlarına nátiyjeli tásir kórsetip, dóretiwshilik izertlewler sheńberin

keńeyttirip, kórkem oylawdı rawajlanıwın jáne de jedellestirdi. Búgingi kúndegi jedel rawajlanıp atırǵan xalqımız jańa rawajlanıw basqıshına ótti. Bunıń tastıyıǵı bolıp Ózbekstan Respublikası Ǵárezsizliginiń 30 jıllıq bayramlarında Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń: "Xalqımızdıń dańqlı qúdireti burqıp urǵan házirgi zamanda Ózbekstanda jańa bir oyanıw - úshinshi Renessans dáwirine tiykar jaratılmaqda", degen sózleri úshinshi Renessans basqıshtıń jaqtı ańlatpası boldı. Bul dáwirdiń unamlı nátiyjeleri bolıp esaplanıw, búgingi kúnde Ózbekstannıń jáhán kórsetkishlerinde ilim-bilim, ekonomika, mádeniyat, kórkem óner, sport, social turaqlılıq hám basqa birqansha qánigelikte erisip atırǵan jetiskenlikleri hám erteńgi kúnde olardıń sanın artıwına isenim kózi menen qaralıp atır. Oyın óneri kásibi bilimdi, miynetsúygishlik hám talanttı talap etedi. Bul kásipti tańlaǵan adam joqarı mádeniyatqa iye bolıwı, kásiplik sheberlik tiykarların jeterlishe ózlestirgen bolıwı kerek. "Ózbek xalıq oyınların saxnalastırıw" páni kásiplik pánler boyınsha sabaqlarda alınǵan bilimlerdi jámlestirip, olardan xoreografiyalıq kórkem óner dóretpesin jaratıw metodologiyasın ózlestiriwge múmkinshilik beretuǵın kásiplik kónlikpeler, bilim hám metodlardan ibarat bir tutas sistemasın dúzedi. Baletmeyster kásibin iyelew sapasına qoyılatuǵın talaplar haqqında francuz teoretik hám balet reformatorı Jan Jorj Noverr: "... oyındı tolıq bilmeytuǵın, oyın atqarıw sheberligin ózlestirmegen baletmeyster tek ortasha shıǵarmalar saxnalastırıwǵa uqıplı" - degen pikirlerdi bildirgen edi. [1.12]

Baletmeyster - dóretiwshilik kásibi. Bul kásipti tańlaǵan adamnan júdá kóp nárseni: bilimdi, miynetkeshlikti, adamlar menen islesiw kónlikpesin hám álbette talanttı talap etedi. Baletmeyster óz dáwiriniń aldıńǵı adamı, joqarı mádeniyatlı hám tereń bilimli, kásiplik sheberlik tiykarların tolıq iyeleytuǵın insan bolıwı kerek. Baletmeyster, jańa xoreografiyalıq shıǵarmalardı dóretiwshi, xoreografiyalıq kompoziciya hám atqarıw tarawındaǵı kásiplik bilim hám kónlikpelerden tısqarı, xoreografiyalıq nomerdiń avtorı (dramaturgı) hám rejissyorlıq qábilet bilimlerin iyelewi kerek. Xoreografiyalıq kórinisler menen pikirley alıwı baletmeysterdi dramaturg hám rejissyordan ajıratadı. Biraq, olar sıyaqlı baletmeyster de oyshıl, psixolog hám pedagog bolıwı kerek. Xoreografiya nomeriniń dramaturgiyasın oylap, onı xoreografiyalıq kompoziciya quralları, plastikalıq obrazlar menen sáwlelendirip, ol jámáát qatnasıwshıları menen postanovka rejissyorı sıpatında isleydi.

Baletmeyster – bul xoreografiyalıq saxna shıǵarma oyınları, háreketler izbe-izligi hám onıń sistemasın jaratıw menen bir qatarda, atqarıwshılardıń grimi hám obraz ushın arnawlı saylanǵan saxna lipası, saxna dekoraciyası hám saxnanı jaqtılandırıwshı shıralardıń barlıǵına juwap beretuǵın insan esaplanadı. Bulardıń barlıǵı álbette onıń oy-pikiri (ideyası) arqalı saxnada súwretlenedi. Baletmeyster jaratıwshı jańa jaratılıp atırǵan shıǵarma ideyasın, maqsetin oylap shıǵadı hám oyınnıń muzıkasın, onıń librettosın, dramaturgiyalıq tiykarın, kompozicion rejesin dúzip shıǵadı. Saxnada háreketleniwi kerek bolǵan atqarıwshılar sanı, lipası hám obraz minez-qulqların oylap shıǵadı. Sonıń menen birge, arnawlı bir saxna shıǵarması jaratılıwında baletmeysterdiń miyneti menen birge kompozitor, dramaturgiya, súwretshilik hám lipaslar dizayneriniń de xızmetleri kútá úlken. Usı tarawdıń wákilleriniń óz-ara sheriklíktegi miynetiniń nátiyjesinde pútin saxna shıǵarması dúnyaǵa keledi. Sol sebepli de baletmeysterdiń muzıkalıq, kórkem ádebiyatqa baylanıslı hám súwretlenetuǵın bilimi bay bolıwı shárt. Ózbek milliy oyın kórkem ónerиniń rawajlanıwında hayal-qız oyın atqarıwshılardıń hám baletmeysterlerdiń ornı kútá úlken. Biz "Ózbek xalıq oyınların saxnalastırıw"da xoreograflardı oqıtıwdıń tiykarǵı wazıypaların sanap ótemiz:

1. Xoreografiya boyınsha bilim alıp atırǵan studentlerdiń intellektual iskerligin aktivlestiriw ushın sharayat jaratıw, bul olardın dóretiwshilik imkaniyatların, motivaciyasın hám xoreografiyalıq dóretiwshiliginiń nátiyjeliligin belgileydi.

2. Baletmeysterlik qábiletleri rawajlanıwı ushın sharayat jaratıw, olar járdeminde xoreografiyalıq shıǵarmanıń bir pútinlik (kórkem súwretlew quralları, stil, usıl, janr birligi, kompoziciya elementleriniń ideyaǵa baylanıslıǵı, hám basqalar) principi júzege asırıladı.

3. Specifikalıq bilimler, kónlikpeler, tájiriybeler, dóretiwshilikti rawajlandırıwda anıq bilim tiykarların qáliplestiriw.

A.V.Melexov óziniń "Zamanagóy xoreografiya sabaǵı: dástúrler hám innovaciyalar" atlı miynetinde kórsetiliwinshe, bólek, fragmentlik bilim, uqıplılıq hám kónlikpeler emes, al nátiyjeli óz betinshe jumıs, oqıw hám keyin ala kásiplik wazıypalardı sheshiwge tayar bolıw bolajaq baletmeyster-pedagogtıń bilim beriw iskerliginiń nátiyjesine aylanıwı kerek. Bul nátiyjeler studentlerdiń oyın atqarıw, oyın saxnalastırıw, onı qorǵaw menen dóretiwshilik jumısları (esabatları) túrinde kórsetiliwi múmkin. [2] Esabattıń basqa formalarınan da paydalanıw múmkin, mısalı:

dóretpeler, referatlar, lekciyalar hám taǵı basqa sıyaqlı formaları qollanılıwı múmkin. Studentlerdi bahalawda bilimler reyting sistemasın qollanıw zárúr, bul sistemanı oqıtıw didaktikalıq sıyaqlı baqlaw kerek, hárbir semestr aqırında studentler kurslasları menen birgelikte tayarlaǵan yamasa saxnalastırǵan xoreografiyalıq shıǵarmaların (oyın, etyudların) usınıs etiwi kerek. Ózbek xalıq oyınların saxnalastırıwda studentlerdiń oqıw procesinde ózlestiriwi kerek bolǵan wazıypaları:

1- Studentler saxna maydanın ózlestiredi, sol sebepli birinshi shınıǵıw- sızılmaǵa (súwretke) qarap oyın saxnalastırıw.

2- Xoreografiyalıq tekst. Studentler saxnalastırǵan oyınında eń baslı kórkem súwretlew quralı funkciyasın oyın leksikası orınlawı kerek (studentler tańlawına qarap- zamanagóy, klassikalıq, xalıq oyınları).

3- Balalar ayaq oyını, bálkim "balalar ushın" oyınlar saxnalastırıw.

4- "Xoreografiyalıq obraz" hám "Jeke hám duet" bolıp atqarılatuǵın oyın temaları úyreniledi hám oyınlar saxnalastırıladı.

5- Predmetli oyınlar saxnalastırıw usılların ózlestiriw.

6- Show (tamasha): az waqıt ishinde maksimum dárejede kórkem súwretlew quralların kórsetip úlgeriw zárúr.

7- Syujetli oyın, bunda minnetli túrde "konflikt" (qarama-qarsılıq) hám onıń sheshimi kórsetiliwi kerek.

Baletmeysterler mazmun mániske iye bolǵan oyınlardı saxnalastırıw, jaslardı watanǵa muhabbat, mártlik, aqıllılıq, danalıq, saw pikirlewdi sáwlelendirip, tamashagóyge estetikalıq zawıq bağıshlaytuǵın oyın kompoziciyaların saxnalastırıwdı talap etedi. Hár tárepleme salamat áwladtı tárbiyalap kamalǵa jetkiziw tiykarında pútkil xalqımız saw, jámiyetimiz turaqlı bolıwın en jaydırıw wazıypası kórkem óner iyeleri bolǵan ayaq oyınshı hayal-qız hám baletmeysterler moynına bólek juwapkershilik júkleydi. Bul wazıypanı baletmeysterlerimiz saxnalastırǵan oyınlarında sáwlelendirip, keleshek áwladqa da mánisi boyınsha hám fizikalıq tásir etiwinde úlken rol oynaydı.

Xoreograf-baletmeyster Jan Jorj Noverr xoreografiya jumısınıń ózine tán ózgeshelikleri haqqında tómendegishe aytadı: "Tábiyat bizge bárqulla jetik úlgiler bermeydi, sonıń ushın olardı dúzetiw, olardı qabıl etilgen tártipte, paydalı jaqtılandırıwda, olardıń kemshiliklerin kózden jasırıp, olarǵa shın mánisinde gózzal bolıwı ushın zárúr gózzallıq hám tartımlılıq bağıshlaytuǵın tabıslı jağdaylarda jaylastırıw ónerine iye bolıw zárúr" - dep óz pikirinde baletmeyster-repetitor haqqında sóz etedi. [3]

Xoreografiyalıq obraz qanday komponentlerden quralǵan? Baletmeyster xoreografiya kórkem ónerinde saxna obrazın jaratıwda qanday súwretlew quralların qollanadı? Oyın tiliniń derlik tiykarǵı áhmiyeti bar: áyne plastikası arqalı, ayaq oyın tili arqalı tamashagóyge baletmeysterdiń oy-pikirin oyın tili arqalı jetkerip beredi. Biraq tek ǵana "sóz" emes, tek ol yamasa bul personajǵa tán bolǵan leksika emes, balki onıń plastik sóylewiniń intonaciyası, im-ishara belgileri, is-háreketleri, kórinisleri (poziciyaları), júz (mimikası) ańlatpaları da zárúrli bolıp tabıladı.

1. Poza - hárbir hárekettiń ajıralmaytuǵın (quramlıq) bólegi bolıp tabıladı. Poza - insan denesi qabıl etetuǵın kórinis. Xoreografiyada poza - hárekettegi toqtap qalıw, onıń baslanǵısh yamasa juwmaqlawshı momentleri, "poza" - hárekettiń ajıralmas bólegi. Jaynap turǵan xarakter tabılǵanda, ásirese klassikalıq tárizde obraz ashılıwınıń gilti bolıp tabıladı.

2. Mimika – adamnıń emocional jaǵdayın, arnawlı bir hádiyselerge, háreketlerge múnásibetti bildiriwshi shaxstıń oyını.

3. Rakurs - bul atqarıwshınıń tamashagóy yaki basqa atqarıwshıǵa qarata jaylasqanlıǵı. Rakurs keńislikte háreketti eń nátiyjeli jetkerip beriw ushın xızmet etedi. Rakursti durıs tańlaw háreketlerdi anıq kórsetiwge járdem beredi.

4. Kórsetpeler. Im-ishara tili, sesli sóylew menen bir qatarda yamasa onıń ornına til baylanısı ushın qollanılatuǵın belgilerdi óz ishine aladı. Ilimiy kózqarastan, "jest" – "bas, qol, ayaq, dene tárepinen islenetuǵin hám sezimlerdi ańlatıwshı (emociyanı bildiretuǵın) yamasa maǵlıwmattı (informaciyanı) bildiriwshi hárqanday belgi" esaplanadı.

Ayırım waqıtları baletmeyster eń mayda detallardı, kúndelikli detallardı saxnaǵa alıp shıǵıp, tiykarǵı nárselerdi jasırıp qoyıwı aqıbetinde shıǵarma óziniń kórkem qádirin joytadı. Ásirese, baletmeyster ushın zamanlasımız obrazın jaratıw qıyın. Qıyınshılıq sonda, tamashagóy qaharmannıń minez-qulqında, is-háreketlerinde, ózin tutıw tártibindegi jalǵanlıqtı sezedi. Zamanlas obrazı, álbette, individual ózgesheliklerge iye bolıwı kerek.

Juwmaq: saxnalıq obraz insan shaxsınıń ishki hám sırtqı ózgesheliklerініń eń quramalı qosındısı. Bul ózgeshelikler ayaq oyın kórkem ónerinde xoreografiya quralları arqalı ashılıwı kerek. Baletmeyster bunıń ushın ayaq oyın súwreti hám ayaq oyını tilinen - insan denesiniń plastikasınan, mimikadan, jestlerden, obrazdıń

dramaturgiyalıq rawajlanıwınan hám álbette muzıkadan paydalanadı.

Xalqımızdıń ruwxıy bilimlendiriw dárejesin kóteriw, mádeniyat hám kórkem óner mákemeleriniń materiallıq-texnikalıq bazasın bekkemlew, tarawdıń wákillerin qollap quwatlaw boyınsha mámleketimiz basshısı tárepinen kóplegen Qararlar shıǵarılmaqta. Ózbekstan Respublikası Prezidenti SH. Mirziyoyev tárepinen 2017-jıl 7-fevraldaǵı PF-4947-sanlı "Ózbekstan Respublikasın jáne de rawajlandırıw boyınsha háreketler strategiyası haqqında"ǵı pármanı, onıń tiykarında islep shıǵılǵan "2017-2021-jılları Ózbekstan Respublikasın rawajlandırıwdıń bes ústin baǵdarı boyınsha háreketler strategiyası haqqında" qabıl etilgenligi de úlken áhmiyetli jumıs boldı. [4]

Baletmeyster túrli háreketler izbe-izligin emes, onıń tiykarın qurıp shıǵıwı shárt. Baletmeyster atqarıwshıdan talap etip atırǵan maqsetin tuwrı túsindire alıwı kerek. Ol oyınshı hayal-qızǵa oyındaǵı obraz maqsetin, ideyasın, oyınnıń temasın tuwrı tusindiriwi kerek. Solay eken, ol bilgir adam bolıwı kerek. Ádebiyattıń barlıq nızamlılıǵın jaqsı biliwi, aktyorlıq sheberligin, saxna háreketin, muzıkalıq ilimdi, tábiyat nızamlılıǵın (biologiya, botanikanı, matematikanı) jaqsı biliwi shárt. Sebebi, bul pánler menen baylanıslı halda jaratılıp atırǵan oyın ushın libretto dúziwi, saxna nızamlıqları tiykarında oyın saxnalastırılıwı kerek.

Professor R.Zaxarov jańa xoreografiyalıq shıǵarmanı jaratıw procesinde 5 buwındı ajıratıp kórsetti hám bul buwınlardıń hárbiri dóretiwshilik procesiniń óz aldına basqıshı bolsa da, olar bir-biri menen úzliksiz baylanıslı. [5]

1. Keleshektegi shıǵarma ideyası, teması, ideyasınıń payda bolıwı hám baǵdarlamada kórinisi. Programma dramaturgiya nızamları boyınsha dúziliwi hám belgili bir waqıtta belgili bir sharayatta ótken waqıyalar bayanı - hárekettiń ornı, waqtı hám xarakterin belgilew hám sıpatlaw, barlıq tiykarǵı qatnasıwshılardıń sıpatların sanap ótiw menen óz ishine alıwı kerek.

2. Baletmeyster tárepinen kompozitor ushın jaratılatuǵın kompoziciyalıq reje yamasa muzıkalıq-xoreografiyalıq scenariydiń payda bolıwı.

3. Kompozitordıń muzıkalıq shıǵarmanı dóretiw procesi.

4. Shıǵarmanıń jazılıw dáwiri, onıń barlıq ayaq oyınları hám kórkem obrazlar galereyası (solo, ǵalabalıq saxnalar), dekoratsiyalar hám lopaslar (kostyumlar) eskizleri, jaqtılıq partituraları bar saxnalar.

5. Shınıǵıw islew (repeticiya) zallarında pútkil kompozicyanı saxnalastırıw. Juwmaqlawshı basqısh – bul saxnada kostyumlar, boyanıw (grim), dekoraciya, jaqtılandırıw hám orkestr menen saxnada repetitsiya. Nátiyjede - saxnada tamashagóyler menen ushırasıw.

Baletmeyster-teoretik Karlo Blazistiń pikirinshe, "balet saxnalastırıw - aqıllılıq, oylap tábıw hám kózqarastan ibarat" – degen pikir bildirgen. [6] Baletmeyster - bilimlilikti, jaqsı maǵlıwmatlılıqtı, joqarı dárejedegi mádeniyattı talap etetuǵın qıyın, intellektuallıqtı talap etetuǵın kásip. Baletmeystrdiń ulıwma bilimi qanshelli joqarı bolsa, onıń shıǵarmaları joqarı kórkemlik dárejesine erisiw imkaniyatı sonsha joqarı boladı. "Xoreografiya olimpi"niń jergilikli hám sırt elli wákilleri arasında kásiplik sheberligi hám qızıǵıwshılıq dárejesine iye bolǵan dóretiwshiler kóp.

Búgingi kúndegi jedel rawajlanıp atırǵan xalqımız jańa rawajlanıw basqıshına ótti. Ózbekstanda jańa ruwxıy-ideologiyalıq baǵıtlardıń qáliplesiwi óz gezeginde, zamanagóy kórkem ónerdiń barlıq tarawlarına nátiyjeli tásir kórsetip, dóretiwshilik izertlewler sheńberin keńeyttirip, kórkem oylawdı rawajlanıwı jáne de jedellesti. Sonday-aq, óz gezeginde biybaha miyrasımızdıń dúnya kólemine tanılıwına tájiriybeli kadrlardı jetistirip shıǵıwda jas áwlad, ata-analar hám átirap aynalası bul "Ózbek xalıq oyınların saxnalastırıw" pánine jaqsı pikirler oyatadı dep oylayman. Baletmeysterlik kásibin tereń ózlestiriw ushın tuwrı hám ayrıqsha jollardı tańlawda tınbay izleniw maqsetke muwapıq.

Ádebiyatlar

1. А.Л.Марченков. А.И.Марченкова. «Искусства балетмейстр».
2. В.Смирнов Искусство балетмейстера Москва-1986. Стр-35.
3. Р.В. Захарова. «Сочинение танца». Москва «Искусства»- 1989.
4. SH. Usnatdinov "Birinshi qaraqalpaq baletmeysteri Polat Madreymov".
5. Sadovnikova L.A. Zamonaviy xoreografiyada improvizatsiya texnikasining rivojlanishi // Sankt-Peterburg. 2012.

REZYUME. Ushbu maqolada o‘zbek xalq raqslarini sahnalashtirish fanidan olgan bilimlarini umumlashtirishi. Xoreografik san’at asarini sahnalashtirishda bilim, yondashuv va kasbiy ko‘nikmalardan iborat bo‘lgan baletmeysterlik sirlari.

РЕЗЮМЕ. В этой статье обобщены знания, полученные в области постановки узбекских народных танцев. Балетмейстерские секреты, состоящие из знаний, взглядов и профессиональных навыков в постановке хореографического художественного произведения.

SUMMARY. This article summarizes the knowledge gained in the field of staging Uzbek folk dances. Balletmaster's secrets consisting of knowledge, attitudes and professional skills in staging a choreographic art work.

KINO HÁM DRAMATURGIYA

REJISSYOR – M.ÚSENOV

Jabbarbergen Xojanov - *docent*
Mexriban Xojanova - *aǵa oqıtıwshı*
Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so‘zlar: teatr, aktyor, rejissyor, spektakl, sahna, dekoratsiya, obraz, dramaturgiya, xudojnik, tragediya, komediya, repertuar.

Ключевые слова: театр, актёр, режиссёр, спектакль, сцена, декорация, образ, драматургия, художник, трагедия, комедия, репертуар.

Key words: theater, actor, direktor, performance, dekor, image, dramaturgy, tragedy, comedy, repertoire.

Rejissyor saxna shıǵarmasın jaratıw barısında teatrdıń barlıq komponentlerin birlestiredi hám tuwrı jolǵa baǵdarlaydı. Rejissyor bul maqsetke óziniń tiykarǵı pikirin, ideyasın jarıqqa shıǵarıw, pyesanıń saxnalıq kórinisi ústinde jumıs alıp baratuǵın dóretiwshilik ansambldi basqarıw arqalı erisedi. Bul process professionallıqtı talap etedi. Mine usı professionallıq rejissyorlıq ónerinińh rawajlanıw procesindegi sheshiwshi basqısh bolıp tabıladı. Demek rejissyor dramaturgtiń ortaǵa taslaǵan ideyasın óz kóz-qarası, óz fantaziyası arqalı bórttirip, teatr jámáátiniń kúshi menen bir pútin saxnalıq shıǵarma etip jaratıp, tamashagóy názerine usınadı. Biz búgin usınday qıyın da mashaqatlı kásipti tańlaǵan Berdaq atındaǵı qaraqalpaq mámleketlik akademiyalıq muzıkalı teatrınıń rejissyorı Marqabay Úsenovtıń dóretiwshilik xızmetlerine toqtap ótpekshimiz. M.Úsenov teatrda «shıǵa shapqan» jas talant iyeleriniń biri. Ol teatrdaǵı dáslepki qádemin K.Raxmanovtıń «Jaralı júrekler» tragediyasındaǵı Orınbay rolin atqarıwdan baslaǵan edi. Ózbekstan xalıq artisti, Berdaq atındaǵı mámleketlik sıylıqtıń laureatı, rejissyor Nájimatdiyn Ańsatbaev jas akteyordıń atqarıwshılıǵında ayrıqsha bir sheberlikti ańlap onı usı rolge múnásip dep tabadı. Jas aktyor ustazdıń hárbir kórsetpelerin puqtalıq penen orınlap bul roldi kámine keltirip atqarıp shıqtı. Solay etip jas talant iyesiniń teatrda taslaǵan dáslepki qádemi sátli boldı. Bunnan keyin oǵan rejissyorlar jetekshi rollerdi isenip tapsıra basladı. Bariton dawısqa iye aktyor N.Dáwqaraevtıń «Alpamıs» muzıkalı dramasında Alpamıs, S.Xojaniyazovtıń «Súymegenge súykenbe» muzıkalı dramasında Áwez, K.Raxmanovtıń «Edige» tariyxıy dramasında Edige, Q.Mátmuratovtıń «Berdaq» muzıkalı dramasında Berdaq, Q.Zaretdinovtıń «Tumaris» operasında Áskerbası, A.Begimov, T.Allanazarovlardıń «Ǵárip ashıq» muzıkalı dramasında Hákimzada wázir qusaǵan jigirmadan aslam hár qıylı rollerdi tabıslı atqarıp shıqtı.

Aktyor saxnada dóretken rolleriniń jetiskenliklerine marapatlanıp ketpedi de, ózin aspannıń jetinshi qabatında júrgendey sezbedi de. Endi onı «ózim saxnalıq dóretpe jaratsam» degen oy kúndiz-túni jatsa-tursa mazalaytuǵın edi. Aqırı ol rejissura atlı iláhiyda dúnyaǵa qádem taslawǵa bel bayladı. Bul jolda oǵan Qaraqalpaqstanǵa xızmet kórsetken artist rejissyor Sársen Uzaqbergenov ustazlıq etip jol-joba kórsetti. Nátiyjede Qoshqar Narqabıldıń «Gúl almaǵan gózallar» spektakline rejissyorlıq etip ózin kórsetti. Ustazı menen birge qoyǵan birinshi spektakli tabıslı shıqtı. Endi M.Úsenov rejissurada nıq qádem taslay basladı. K.Raxmanovtıń «Muhabbat samalı» spektaklinde de rejissyor